

کتابخانه ملی در قرن بیست و یکم: انقراض یا پویایی^۱

نوشته پی. جی. لور^۲
ترجمه زهرا حداد^۳

چکیده: این مقاله، در مقطعی که گسترش سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات، تحولات سیاسی و اجتماعی گسترده‌ای را در بسیاری از کشورها پدید آورده است، و همچنین محدودیت‌های مالی بقای کتابخانه‌ها را تهدید می‌کند، از جنبه‌های مختلف به بررسی آینده کتابخانه‌های ملی می‌پردازد. این جنبه‌ها عبارتند از: قانونگذاری، مدیریت، امور مالی، ساختمان‌ها، فناوری اطلاعات، کارکردها، مراجعه‌کنندگان، و در نهایت تولیدات و خدمات. موقعیت افریقای جنوبی در سایه طرح اقدام دو کتابخانه ملی، کتابخانه افریقای جنوبی و کتابخانه ایالتی، برای تشکیل کتابخانه ملی افریقا جنوبی^۴ بررسی می‌شود. همچنین راهبردهایی برای موقعیت آینده و نقش این کتابخانه تعیین می‌شود.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های ملی، کتابخانه ملی افریقای جنوبی، آینده کتابخانه‌های ملی

کشور یا کشورهای دیگر قابل اجرا نباشد. این واقعیت
ایستادگی‌ترین کارکرد هر کتابخانه‌ای است... بدین ترتیب

مقدمه

در شماره سیزدهم نشریه آریادن^۵ (۱۹۹۸) مقاله‌ای
به قلم موریس لاین^۶ با عنوان "کتابخانه‌های ملی در
عصر اینترنت چه می‌کنند" به چاپ رسیده است. در آن
مقاله وی به نقل از مقاله خود که در ۱۹۸۹ منتشر کرد،
می‌نویسد: "هیچ کاری نیست که توسط کتابخانه ملی
انجام گرفته باشد و نتوان آن را به روشی دیگر یا توسط
شخص یا اشخاص دیگری انجام داد و همچنین در

1. "National Library in the 21st century- dinosaur or dynamo". *S.A.P.J.Libr. Inf. Sci.*, Vol.66, No.4 (1998).
2. پروفیسور دانشکده علوم اطلاع‌رسانی دانشگاه پرتوریا
P.J.Lor جمهوری افریقای جنوبی
3. کارشناس کتابداری کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
4. NLSA= National Librarie South Africa
5. Ariadne
6. Maurice Line

برعهده کتابخانه‌های ملی‌ست؟ اگر بودجه دولتی کتابخانه‌های ملی همچنان کاهش یابد آنها چه کاری می‌توانند انجام دهند؟ در حالی که بخش‌های خصوصی قدیمی به چنین تولیدات و خدمات سودآور و مقرون به‌صرفه‌ای چنگ انداخته‌اند، کتابخانه‌های ملی قادرند تا با حمایت خود درآمدهای آنها را توسعه داده و برآن بسفزایند. و اگر کتابخانه‌های ملی در کشورهای توسعه‌یافته با چنین آینده مبهمی روبرو هستند آیا ایندهای برای کتابخانه‌های ملی در کشورهای در حال توسعه به‌ویژه افریقای جنوبی متصور است؟ آیا ادامه حیات برای کتابخانه‌های ملی امکان‌پذیر است یا رو به انقراض می‌روند؟

این مقاله قصد ندارد پاسخ مشخصی به این سؤالات بدهد، بلکه برآن است تا برخی دیدگاه‌های بین‌المللی درباره این سؤالات را پیش از بررسی نقش آینده کتابخانه ملی در افریقای جنوبی ارائه دهد.

روش‌های بین‌المللی جاری در کتابخانه‌های ملی
 جنبه‌های بین‌المللی متداول درباره کتابخانه‌های ملی براساس سه منبع اصلی اخذ شده: مطالب شش شماره اخیر مجله سالانه الکساندریا^۱ درباره کتابخانه‌های ملی در سرتاسر جهان^۲، شماره سوم مجموعه نوشته‌های کتابخانه‌های ملی^۳ که به‌وسیله سوئیس و سوئیس‌لاین نوشته شده، و بحث و گفتگوهای انجام شده در نشست‌های همایش مدیران کتابخانه‌های ملی^۴ از ۱۹۹۲ به بعد. با توجه به موارد ذکر شده در بالا موضوعات اصلی زیر مشخص شده‌اند:

سؤال اصلی این است که آیا مقرون به صرفه‌ترین راه ادامه کار کتابخانه‌های ملی فقط اجرای وظایف ملی آنهاست؟^۴ تقریباً ده سال بعد لاین در مقاله دیگری خاطرنشان ساخت که: "از آن زمان به بعد کتابخانه‌های ملی رشد ضعیف‌تری داشته‌اند و تنها دلیل آن قطع کمک‌های مالی از سوی دولت‌ها بوده است؛ این کتابخانه‌ها اگر چه

به‌راستی در عصر انتشارات الکترونیکی، اسناد دیجیتال و رشد شبکه جهانی اینترنت، چه وظایفی برعهده کتابخانه‌های ملی‌ست؟

کارآیی خود را افزایش داده‌اند، اما قادر نیستند برنامه‌های مؤثر یا ارائه خدمات پیشین خود را ادامه دهند."

علاوه برآن، عامل دیگری به‌جز کاهش بودجه که ارتباط و کارآیی کتابخانه‌های ملی را تهدید می‌کند، گسترش کاربرد شبکه جهانی اینترنت در جمع‌آوری آثار منتشر شده ملی‌ست در شرایطی که اشکال جدید نشر بروی شبکه گسترده جهانی اینترنت به سرعت افزایش می‌یابند. این خاستگاه جدید روند جهانی شدن امور، باعث ایجاد تردید در ضرورت وجود کتابشناسی‌های ملی شده است. آیا جمع‌آوری مجموعه آثار جهانی برای کتابخانه‌های ملی امری ضروری‌ست در حالی که می‌توان چنین مجموعه‌هایی را به‌صورت متون دیجیتال تهیه کرد؟

به‌راستی در عصر انتشارات الکترونیکی، اسناد دیجیتال و رشد شبکه جهانی اینترنت، چه وظایفی

1. Alexandria
 2. De Beer & Hendriks 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998
 3. CDNL = Conference Of Directors of National Libraries

مشکل‌سازترین حوزه کاری است. اولین مشکل به خود قانون واسپاری بازمی‌گردد، اینکه با چه دقتی انتشارات مورد واسپاری را مشخص سازیم. دومین مشکل اجرای قانون واسپاری درباره رسانه‌هایی است که منع قانونی دارند. ثبت کردن، فهرست‌نویسی، رده بندی کردن، ذخیره‌سازی، حفظ و نگهداری، قابلیت دسترسی استفاده کنندگان، حق تألیف (کپی رایت) جنبه‌های دیگر مربوط به ارائه خدمات هستند که باید به آنها توجه شود. نروژ در وضع قوانین جدید برای گسترش واسپاری قانونی برای مجموعه کامل رسانه‌ها پیشرو بود (۱۳: ۸۵-۹۵). این قوانین جدید الگویی برای مقررات واسپاری قانونی در افریقای جنوبی بود.

مدیریت

در نحوه ارائه و سازماندهی کتابخانه‌های ملی کشورهای مختلف تجدید نظر شده است. در میان عواملی پیش‌نیاز تجدید سازمان، می‌توان به تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشورهای مربوطه، ساماندهی ساختار سازمان‌های دولتی و بهینه‌سازی بصرنامه‌های دولت، اجرایی بصرنامه ملی‌سازی و محدودیت‌های بودجه اشاره کرد. کتابخانه‌های ملی برای برآوردن نیازهای خود باید با زمان سازگاری ایجاد نمایند. در این زمینه مشاوره‌های خارجی در بسیاری از امور انجام شده است. بسیاری از کتابخانه‌های ملی در نقش و عملکردهای خود بررسی و تجدیدنظر کرده‌اند تا فرصت رویارویی با تهدیدهایی که از جانب فناوری نوین اطلاعات، تحولات سیاسی و اجتماعی و نیز تنگناهای اقتصادی اعمال می‌شود، داشته باشند. این اقدامات منجر به برنامه‌ریزی اداری و راهبردی شده است. در آغاز، چنین بصرنامه‌ریزی به راه‌حل‌های

قانونگذاری، مدیریت، بودجه، ساختمان‌سازی، فناوری اطلاعات، کاربردها، مراجعه‌کنندگان، تولیدات و خدمات. از آنجا که هدف ما بررسی گسترده این جنبه‌هاست، عنوان‌های خاص در این بخش بدون مأخذ ارائه شده‌اند.

قانونگذاری

به قوانین کتابخانه ملی (این قوانین که به منظور تأسیس و اداره کتابخانه ملی یک کشور وضع می‌شود شکل متمایزی از قوانین ملی درباره کتابخانه‌ها دارد) تعدادی از کشورهای در حال توسعه و برخی کشورهای تازه به استقلال رسیده اروپای شرقی که تحولات بنیادین در محیط سیاسی و اجتماعی آنها روی داده، توجه شده است (۱۴: ۲۴-۲۵).

در پاسخ به نیازهای مطرح شده در نطق پیش از جلسه همایش ایتالا و یونسکو درباره نقش و اهداف کتابخانه‌های ملی در محیط اطلاعاتی که در اوت ۱۹۹۱ در مسکو برگزار شد، سازمان یونسکو اثری با عنوان رهنمودهایی برای قانونگذاری خدمات کتابخانه ملی منتشر ساخت (۹).

قانونگذاری با توجه به واسپاری قانونی، همانند خود قانون کتابخانه ملی برای کتابخانه‌های ضروری و مهم است. در حال حاضر تأکید بیشتر بر گسترش قوانین واسپاری قانونی برای تحت پوشش قرار دادن منابع دیداری - شنیداری، الکترونیکی و سایر رسانه‌هاست. در گذشته کتابخانه‌های ملی فقط اسناد چاپی را جمع‌آوری می‌کردند، در آینده به جمع‌آوری نسبتاً منظم با سیر نزولی از آثار منتشر شده ملی مبادرت خواهند کرد. هر سه گونه جدیدتره رسانه‌ها مشکلاتی را به وجود می‌آورند، اما واسپاری قانونی رسانه الکترونیکی

کتابخانه ملی نمی‌شود. در دیگر کشورها سودآوری تولیدات و خدمات باعث جلب توجه شرکت‌های خصوصی شده است که نسبت به رقابت غیرعادلانه شکایت دارند و خواهان آن هستند که این‌گونه فعالیت‌ها از دوش کتابخانه ملی برداشته شده و به بخش خصوصی واگذار شود.

ساختمان‌سازی

طبق گزارش‌های رسیده، دست کم در ۲۳ کشور جهان از ۱۹۹۰ برنامه‌های مهم ساختمان‌سازی مربوط به کتابخانه‌های ملی (ساختمان‌های جدید، احداث یا تعمیرات اساسی و توسعه ساختمان قدیمی) در حال اجرا بوده است. کتابخانه انگلیس و کتابخانه ملی فرانسه دو برنامه معروف در این زمینه هستند. ساختمان جدید کتابخانه انگلیس در خیابان پاتکراس در طی مراسمی در ژوئن ۱۹۹۸ به‌وسیله ملکه الیزابت افتتاح شد و بزرگ‌ترین ساختمان عمومی انگلستان در قرن بیستم شناخته شد. در مجموع فعالیت در ساخت کتابخانه‌های ملی این احساس را به‌وجود آورده که آیا در حقیقت کتابخانه‌های ملی متزوی شده‌اند و کتابخانه‌های الکترونیکی جایگزین آنها خواهند شد؟ برعکس برخی صاحب‌نظران معتقدند که یک نهاد فقط زمانی که رو به انحطاط است، می‌تواند ساختمانی، درخور توانمندی خود داشته باشد.

به‌طور خاص ساختمان‌های جدید کتابخانه‌های ملی باعث شده است تا بیشتر درباره کارکرد کتابخانه ملی، مراجعه‌کنندگان و ارائه خدمات به آنها بیندیشیم. همچنین اهمیت ارتباط درونی و ساختمانی آنها با کارکرد فناوری اطلاعات در کتابخانه‌های پیشرفته حائز اهمیت هستند.

فناوری اطلاعات

«دشواری» چون کارآیسی، عملکرد خدمات، و ارائه خدمات معطوف گردید. در حال حاضر این روند راه حل‌های «سهل‌تر» ارزش‌های سازمانی و فرهنگی را نیز مدنظر دارد.

امور مالی

محدودیت‌های مالی بر همه کتابخانه‌های ملی تأثیر گذارده است. موقعیت کتابخانه‌های ملی در کشورهای در حال توسعه تا حدودی مایوس‌کننده‌تر است. قطع بودجه حتی برای کتابخانه‌های ملی کشورهای غریبی که بودجه نسبتاً خوبی به آن اختصاص داده‌اند مشکلاتی جدی ایجاد کرده است. محدودیت‌های مالی موجب شده که کتابخانه‌های ملی به تجدید سازمان در فعالیت‌ها، بهینه‌سازی، کاهش کارکنان، کاهش ساعات کار کتابخانه‌ها، حذف یا پایان دادن به برخی عملکردها، خدمات و کارکردها، و مقرر کردن انواع گوناگون هزینه‌ها برای کاربران اقدام نمایند. هزینه کاربران کتابخانه‌ها به خصوص مالیات‌هایی که مربوط به خدمات اصلی است می‌تواند موضوع ناخوشایندی باشد. به‌هرحال، اکنون دریافت وجه در مقابل ارائه خدمات تاحدودی به‌عنوان یک اصل پذیرفته شده است و کتابخانه ملی باید سیاست روشنی درباره اینکه چه میزانی از بازگشت هزینه‌ها را باید برای تولیدات و خدمات خود صرف کند، اتخاذ نماید: آیا یک محصول باید به‌طور کامل یارانه‌ای و یا تا قسمتی یارانه‌ای باشد؟ آیا هزینه کامل آن را باید از مشتری گرفت یا اینکه ارائه خدمات باید دارای سوددهی باشند؟

تصمیم‌گیری برای بازیافت هزینه‌ها و یا سودآوری در خدمات کتابخانه‌ها کار آسانی نیست. در برخی کشورها درآمد حاصل از خدمات کتابخانه‌ای عاید خود

کتابخانه قادر به جمع‌آوری، ثبت و نگهداری متن‌های الکترونیکی نباشد، در این صورت این احتمال وجود دارد که دیر یا زود موقعیت خود را در قبال نسل آینده از دست بدهد. علاوه بر مسائل و مشکلات جمع‌آوری، ثبت، نگهداری و قبایل دسترس ساختن مواد الکترونیکی در میان قوانین و اسبابی قانونی و ذخیره قانونی مربوط به مطالب الکترونیکی که در بالا به آنها اشاره شد، مطالب زیادی نوشته شده است.

رقومی (دیجیتالی) کردن

بسیاری از طرح‌های رقمی کردن که به‌وسیله کتابخانه‌های ملی انجام گرفته در متون و منابع گزارش شده است. دلیل منطقی برای برنامه‌های عظیم رقمی کردن و صداها برنامه کوچک‌تر که به‌وسیله کتابخانه‌های ملی در کشورهای مختلف اجرا می‌شود، چیست؟ جواب این سؤال در عبارت «نگهداری و دستیابی» نهفته است.

در گذشته‌ای نه چندان دور، نگهداری و دستیابی با یکدیگر مغایرت داشتند. کتابدارها مجبور بودند برای حفظ میراث اسناد ملی آنها را از دسترس استفاده‌کنندگان دور نگه دارند زیرا دست به دست شدن متوالی باعث خرابی آنها می‌شد. دسترسی به آنها ناچار به بهای نگهدارشان فراهم شده بود. در این مرحله با اینکه دیجیتالی کردن اسناد به هیچ‌وجه راه مطمئنی برای نگهداری طولانی مدت آنها نیست، اما مزیت رقمی کردن در این است که سند رقمی شده جانشینی با کیفیت بالا برای سند اصلی است، و از این رو سند اصلی کمتر دست به‌دست می‌شود.

مسئله مهم‌تر این است که رقمی کردن باعث سرعت زیاد و دستیابی ارزان به اسناد به‌وسیله فردی که به

کاربرد فناوری اطلاعات در کتابخانه‌های ملی در متون و منابع جایگامی عمده و فراگیر را به خود اختصاص داده است. امروزه، دست کم در کشورهای توسعه‌یافته، پردازش بسیار سریع رایانه‌ای اطلاعات کتابشناسی و دیگر داده‌ها، فناوری درون خطی نظام‌های شبکه‌ای و فناوری ذخیره‌سازی نوری در روی لوح‌های فشرده، امری بدیهی شده است. عوامل جدیدی که در این دهه بر کتابخانه‌های ملی تأثیرگذار بوده‌اند، رقمی کردن (دیجیتالی کردن) اطلاعات، انتشارات الکترونیکی و شبکه اینترنت هستند.

انتشارات الکترونیکی

مطالب دیجیتالی، خواه متن، خواه تصویر یا صدا باشند به‌طور فشرده قابل ذخیره و انتقال سریع روی شبکه‌های رایانه‌ای هستند و کاربرها به راحتی می‌توانند به آنها مراجعه کنند و تغییرات دلخواه را در آنها بدهند. به‌طور کلی، دو روش وجود دارد که به‌وسیله آنها اسناد به‌طور دیجیتالی قابل دسترس خواهند بود: یا با استفاده از نظام‌های دیجیتالی ایجاد شوند و یا آنها را از شکل آنالوگ (برای مثال متون چاپی) به شکل دیجیتالی تبدیل کرد. روش اول، روش نشر الکترونیکی و دومی روش دیجیتالی کردن هستند.

نشر الکترونیکی به چند معناست:

الف. استفاده از روش‌های الکترونیکی در انتشار،
ب. انتشار نسخه چاپی و الکترونیکی اسناد به‌طور هم‌زمان، یا
ج. انتشار نسخه‌های صرفاً الکترونیکی.

در حال حاضر کاربرد موارد «الف» و «ب» رایج‌تر از مورد «ج» است. ظاهراً مورد وجه حادترین مشکل را برای کتابخانه‌های ملی ایجاد می‌کند. بدین معنا که اگر

محصولات و تولیدات خود را مستقیماً و بدون نیاز به واسطه‌ها به استفاده‌کنندگان اینترنت برسانند. اما این امر هنوز آرزویی دور از دسترس است، زیرا فقط بخشی از تولیدات علمی و اسناد تحقیقاتی جهان در حال حاضر به طور الکترونیکی انتشار یافته است. علاوه بر آن، بسیار زود است که بگویم کاربران نهایی یا علاقه‌مندان قادر خواهند بود تا ارزش افزوده ناشی از اطلاعات سازماندهی شده کتابخانه‌ها را نادیده بگیرند.

در بسیاری از کشورها، کتابخانه ملی با شرکت در طرح‌های گوناگون آژ، آیشی برای نشر الکترونیکی، رقمی‌کردن و شبکه جهانی اطلاع‌رسانی پاسخ مثبت داده‌اند. در عین حال آنها توانسته‌اند تجربه کسب نمایند و امکاناتی را که فناوری جدید اطلاعات به آنها عرضه داشته دریابند و از این طریق توانسته‌اند فعالیت‌های خود را توسعه داده و عملاً به کاربرانی که احتمالاً نمی‌خواهند خود مستقیماً به میز پذیرش کتابخانه‌های ملی مراجعه کنند، خدمات ارائه نمایند. ادامه حیات در محیط شبکه جهانی اطلاع‌رسانی، منوط به سرمایه‌گذاری در ظرفیت فناوری اطلاعات کتابخانه‌هاست. با این وجود، سرمایه‌گذاری باید با برنامه‌ریزی راهبردی دقیق که همگرایی مورد انتظار از یادگیری، کنترل کتابشناختی، عرضه اسناد و حفظ کارکردها را طلب می‌کند، همراه شود.

کارکردها

سه حوزه کارکردی در کتابخانه‌های ملی موردنظر است:

(۱) مدیریت مجموعه‌ها، (۲) کنترل کتابشناختی (۳)

اینترنت دسترسی دارد می‌شود. این امر کتابخانه ملی را قادر می‌کند تا در سرتاسر کشور اطلاعات را به افراد برساند همچنان که این اطلاعات را به استفاده‌کنندگان خارجی سرتاسر جهان می‌رساند. این مسئله دغدغه‌های جدیدی را بر روی کتابخانه‌های ملی می‌گشاید. به خصوص، این امر ترکیب جدیدی را ممکن می‌سازد علاوه بر اینکه کتابخانه‌های ملی به عنوان فراهم‌آورنده از بُعد حفظ میراث ملی در شبکه اطلاع‌رسانی جهانی جایگاهی ویژه پیدا کرده‌اند، می‌توانند نقش یک مؤسسه ملی فرهنگی را ایفا کنند، در عین حال با ارتقاء سطح آگاهی و سواد اطلاعاتی در میان عامه مردم، می‌تواند مؤسسه‌ای برای آماده‌ساختن مردم برای ورود به جامعه اطلاع‌رسانی نیز باشد.

اینترنت

از اوایل دهه ۹۰ تا ۹۶ - ۱۹۹۵، مبحث اینترنت در منابع کتابخانه‌های ملی، بحث دافی بود. کتابخانه‌های ملی با استفاده از گسترش صفحات وب برای تبلیغ و ارتقاء محصولات و خدمات، کار خود را شروع کردند. این وضعیت به‌زودی به وسیله در دسترس قرار گرفتن پایگاه‌های اطلاع‌رسانی ادامه یافت. برای نمونه، فهرست همگانی پیوسته^۱ کتابخانه ملی از طریق شبکه جهانی در دسترس عموم قرار گرفت تا هر فرد علاقه‌مندی بتواند به آن مراجعه نماید. اکنون کتابخانه‌های ملی فراتر از تهیه داده‌های کتابشناختی قدم برداشته، به سمت خدمات مرجع اطلاع‌رسانی مبتنی بر شبکه جهانی و نیز تهیه محتوای متن اصلی اسناد حرکت کرده‌اند.

از لحاظ نظری نشر الکترونیکی در اینترنت تهدیدی برای کتابخانه‌هاست چونکه ناشران می‌توانند

1. OPAC= Online Public Access Catalog

حفاظت و نگهداری. در اینجا به برخی موضوعات کلیدی در این باره اشاره می‌کنیم.

مدیریت مجموعه‌ها

به نظر می‌رسد که مقالات و نوشته‌های زیادی درباره تاریخ، منشأ و اندازه مجموعه‌های شخصی موجود در کتابخانه‌های ملی با تأکید بر مجموعه‌های خاص و نحوه سازماندهی آنها و ارزش گنجینه‌ای که در آنها وجود دارد نوشته شده‌اند. در این مقالات به مشکلات گوناگون ویژه منابع کتابخانه‌ای، از جمله منابع دیداری - شنیداری و الکترونیکی اشاره شده است.

یکی از مباحث بسیار مهم مورد توجه، نقش مدیریت مخازن کتابخانه‌های ملی در ارتباط با کاهش منابع مالی و نیاز تجربه شده از سوی دیگر کتابخانه‌های کشور برای توجه منطقی سیاست‌های ساختمان‌سازی برای مجموعه‌هاست. دیدن مجموعه‌های کتابخانه‌های ملی که درون یک مجموعه ملی توزیع شده، متضمن کاربردهایی برای سیاست مشخص ساختمان‌سازی مجموعه‌ها در خود کتابخانه ملی است. توجه دقیق‌تر به این مسئله ضروری است و در کشورهای مختلفی به آشکارا مشاهده می‌شود.

کنترل کتابشناختی

کنترل کتابشناختی کتاب‌ها یکی از کارکردهای اصلی کتابخانه‌های ملی است و توجه بیشتری را نسبت به دیگر موارد به خود جلب می‌نماید و این روند همچنان ادامه دارد. فناوری اطلاعات باعث پیشرفت‌های مهم احتمالی در چندین حوزه کسب شده است، در صورتی که بر دیگر حوزه‌ها چالش‌های جدیدی را تحمیل کرده است (برای مثال فراداده‌ها و توصیف

کتابشناختی بر مبنای اسناد شبکه جهانی). در پاسخ احتمالی به پیچیدگی در حال رشد این رشته می‌توانیم شاهد افزایش طرح‌های همکاری بین کتابخانه‌های به خصوص در اروپا باشیم که در آنها از طرح‌های تحقیقاتی و توسعه‌ای نظیر ارتباطات دوربرد کتابخانه‌ها حمایت شده است این امر موجب می‌شود که کتابخانه‌های ملی اروپایی در صف مقدم این رشته قرار گیرند.

نگهداری

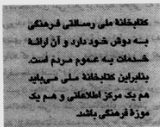
این موضوع به‌طور گسترده‌ای در متونی که درباره کتابخانه ملی هستند مورد بحث قرار گرفته است. در مقالاتی که درباره کتابخانه‌های ملی نوشته شده‌اند، به شرایط و اوضاع مجموعه‌ها به کرات اشاره شده و اغلب از تأثیرات نامطلوب ناشی از قصور، برخورد نامناسب، ذخیره‌سازی و فاجعه‌های گوناگونی که در طول سالیان بر سر مجموعه‌ها رفته سخن به میان آمده است. موضوعات اصلی حفاظت که در متون به آنها پرداخته شده عبارتند از: اسیدزدایی اتیوه، کهنگی، شتاب‌زدگی در شرایط ذخیره‌سازی خاص، حفظ طبقات خاصی از اسناد به‌ویژه نگهداری طولانی مدت، دستیابی به منابع رسمی و همکاری شامل برنامه‌های همکاری‌های بین‌کتابخانه‌ای به منظور بررسی شرایط مجموعه‌ها و تهیه و تنظیم دفاتر ثبت منابع ملی.

برخلاف نظر عامه، فناوری جدید اطلاعات قادر نیست با فشار یک دکمه مشکلات نگهداری را حل کند. هنوز میکرو فیلم کیفی آرشیوی رسانه‌ای است که برای نگهداری ترجیح داده می‌شود (۴۶۵:۱۲-۴۷۱). در حال حاضر، دیجیتال شدن متون این مشکل را وخیم‌تر می‌کند چونکه نگهداری اسناد دیجیتالی شده مشکلات زیاد جدیدی را در پی دارد. واضح است که نگهداری

آینده کتابخانه ملی در کشورهای پیشرفته

تصویری کلی که در متون مشاهده می‌شود این است که هنوز بسیاری از کتابخانه‌های ملی به فعالیت‌های سنتی درباره جمع‌آوری، حفاظت و میراث اسناد ملی توجه دارند.

اما آنها نیز در دو حوزه اصلی با چالش‌هایی مواجه می‌شوند: در حوزه آسان‌تره با تحولات پیچیده و اغلب غیرقابل پیش‌بینی سیاسی و اقتصادی. بدون شک تنها امر مطمئن و مسلم این است که سرمایه‌گذاری محدود خواهد شد. در حوزه فناوری اطلاعات، اسور مسلم

آنها هستند که هم گام‌های توسعه و هم هزینه نگهداری را با کمک پیشرفته‌ترین روش‌های علمی افزایش دهند و هم رقابت‌های جدید ایجاد کنند. آیا کتابخانه‌های ملی در رویارویی با این چالش‌ها موفق خواهند شد؟

گرچه در اواخر دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ تردیدهایی درباره ضرورت تداوم کار کتابخانه‌های ملی به چشم می‌خورد اما روند مراجعه به متون کتابخانه‌ای عمدتاً رو به افزایش است. به نظر می‌رسد علی‌رغم محدودیت‌های بودجه‌ای و تهدیدهای رقابتی و شغلی، مقدار زیادی انرژی و شور و شوق در چرخه کتابخانه

میراث اسنادی ملی تا مدت‌ها مسئله بزرگ و پیچیده‌ای خواهد بود و کتابخانه‌های ملی نقش کلیدی در پرداختن به آنها ایفا می‌کنند.

مراجعه‌کننده، تولیدات و خدمات

چه کسانی مراجعه‌کنندگان کتابخانه‌های ملی هستند؟ نشانه‌هایی وجود دارد که تجدیدنظر در ماهیت و نقش کتابخانه‌های ملی منجر به برخی تفکرات در این موضوع شده است. توسعه ایستگاه‌های الکترونیکی پژوهشی نشان‌دهنده این است که استفاده‌کنندگان علمی هنوز گروه مهمی از مراجعان هستند اما تقسیم کتابخانه ملی جدید فراتر به دو اطاق مطالعه جدا، یکی برای دانشگاہیان و دیگری برای عموم مردم، نشان‌دهنده این است که کتابخانه‌های ملی علاقه بیشتری به مراجعان غیردانشگاهی خود دارند. ممکن است برخی فشارهای اجتماعی برای پذیرش سیاست‌های آزادانه‌تر وجود داشته باشد، در حالی که کتابخانه‌های ملی نیز فشارهای دولتی را برای اصلاح کیفیت خدمات‌دهی به بخش عمومی احساس می‌کنند.

گفتن این نکته ملال‌آور است که در متون و نوشته‌های اخیر درباره کتابخانه‌های ملی مطالب بسیار ناچیزی که صریحاً به بازاریابی یا ارتقاء آن پرداخته باشد منتشر شده است. گرچه این موضوع در سایر متون آمده است، برای مثال در نمایشگاه‌ها و سایت‌های اطلاعاتی وب. روابط عمومی، تلاش‌ها و اقدام‌های بازاریابی کتابخانه‌های ملی برای چندین سال، مبحث جلسات و همایش‌های مدیران کتابخانه‌های ملی بوده است، اما سویی تأکید مجدد برای اهمیت بازاریابی، نتایج بسیار محسوسی از این مباحث به دست آمد.

وفور ساختمان‌های جدید - و مقیاس آنها - چیزیست که باید آن‌را به حساب آوریم، پس می‌باید به آینده کتابخانه‌های ملی رأی اعتماد بدهیم. وین‌رایت^۱ و باتونی^۲ همین مفهوم را به صورت محتاطانه‌تری به این صورت بیان داشته‌اند (۵۲:۱۴).

"وقتی ما عملیات این کتابخانه‌های بزرگ را در چند سال اخیر ارزیابی و تجزیه و تحلیل می‌کنیم، زمانی که این کتابخانه‌ها مملو از اسناد، رایانه (کامپیوتر) و کاربران است، آیا می‌توانیم بگوییم که این کتابخانه‌ها با پایگاه داده‌های الکترونیکی خود که جدیدترین پدیده‌ها و فناوری‌های نوین را در خدمات و آزادی دسترسی به منابع‌شان گنجانده‌اند، تحقق مفهوم جدید در تاریخ

**یک کتابخانه ملی خوب، یک منبع
موجه و مشروع ضروری ملی‌ست**

کتابخانه‌های ملی را به نمایش گذاشته‌اند؟ یا اینکه این کتابخانه‌ها نمایانگر آخرین بنای ساختارهای ماندگار رؤیاهای سیاست ملی فرهنگی هستند؟
از نظر این نویسندگان، دست کم در کشورهای پیشرفته، کتابخانه‌های ملی مطرح باقی مانده و به حیات خود ادامه می‌دهند. در مقاله‌ای که در اول این مقاله به آن اشاره شده، لاین عقیده دارد که تأسیس کتابخانه‌های متعارف در کشورهایی که هنوز فاقد آن هستند دیگر چندان ضروری نیست. اما او می‌افزاید کتابخانه‌های ملی که پیش از این ساخته شده‌اند باقی خواهند ماند، حتی اگر به دلیل ضروری ملی باشد:

ملی وجود داشته باشد. در حال حاضر شاید بتوان از تولد مجدد کتابخانه ملی در بسیاری از کشورها دست کم به لحاظ ارتباط آن با حمایت یک ملت صحبت به میان آورد.

یکی از ایجادکنندگان این خوش‌بینی مدیر کتابخانه سلطنتی دانمارک، ارلند کولدینگ نلسون^۱ است که در پاسخ به سؤال لاین مبنی بر نقش کتابخانه‌های ملی گفت: "تعداد زیاد طرح‌های ساختمانی جدید در حال حاضر شاهدی بر این مدعاست که کشورها پروری کتابخانه ملی خود سرمایه‌گذاری می‌کنند". او چنین نتیجه‌گیری کرد: "کتابخانه‌های ملی دیگر در شرایط بحرانی به سر نمی‌برند، اما آنها در راه رسیدن به نقش‌های مهم جدیدی هستند که در نتیجه آنها اولویت‌ها تغییر می‌یابند که مستلزم ارزیابی مجدد وظایف و نیز تعیین وظایف جدید است" (۱۸:۱۱).

نلسون معتقد است که در گذشته نه چندان دور به کتابخانه‌های ملی در نقش کتابخانه‌های پژوهشی بیشتر و بیش از اندازه تأکید شده است. در عوض در دانمارک چنین برداشت شده بود که کتابخانه ملی صرفاً یک مرکز اطلاعاتی نیست بلکه چیزی بیش از آن است و این به معنای گشودن درهای مجموعه‌های کتابخانه‌های ملی برای دستیابی بیشتر مردم به آنهاست که نه تنها برای استفاده پژوهشی بلکه به‌عنوان تجربه‌ای فرهنگی است. این برداشت جدید فرهنگی از کتابخانه ملی نیازمند این است که جایگاهی مرکزی در زندگی فرهنگی آن کشور داشته باشد. کتابخانه ملی رسالتی فرهنگی به دوش خود دارد و آن ارائه خدمات به عموم مردم است. بنابراین کتابخانه ملی می‌باید هم یک مرکز اطلاعاتی و هم یک موزه فرهنگی باشد.

از این‌رو آیا کتابخانه‌های ملی آینده‌ای دارند؟ اگر

1. Erlend Kolding Nielsen
2. Wain Wright
3. Batonyi

محدودیت‌های شدید بودجه‌ای مواجه شده‌اند. آنها به سختی از عهده خرید کتاب و نشریات برمی‌آیند. آنها برای تهیه کتاب‌های داخل کشور با استفاده از واسپاری قانونی و برای خریدهای خارجی از موافقت نامه‌های بین‌المللی واسپاری استفاده می‌کنند. علاوه بر این، مقدار دریافتی کتاب از ناشران خارجی کاهش یافته است. جایگاه بسیاری از کارکنان تغییر یافته است و بسیاری از برنامه‌ها نیمه تمام و یا به‌طور کلی رها شده‌اند. نکته قابل توجه اینکه در عصر توسعه سریع فناوری اطلاعات و بازاریابی اطلاعات، کوچک شدن جبری تشکیلات این کتابخانه‌ها به‌طور جدی، توان آنها را در ابداع و هدایت امور کاهش داده است.

عصر فرصت‌ها و تهدیدها

عوامل زیر برخی پدیده‌ها، جنبش‌ها و گرایش‌هایی جاری هستند که فرصت‌هایی را برای کتابخانه‌های ملی افریقای جنوبی فراهم می‌آورند:

- احیاء منافع در میراث چند زبانی و چند فرهنگی افریقای جنوبی و نقش حفاظت از میراث ملی در ساختار ملی،
- تأکید بر سیاست دولت برای ورود به جامعه اطلاعاتی، و آگاهی از ضرورت سرمایه‌گذاری در فناوری اطلاعات و ارتباطات،
- ترسیمی از منافع برای سازمان‌های دولتی مختلف که علاقه‌مند ورود به خدمات اطلاعاتی جامعه هستند،
- ائتلاف کتابخانه‌های مراکز آموزش عالی محلی،

«و غرور ملی همیشه چیز خوبی نیست زیرا برخی کارهای وحشتناک به نام آن صورت می‌گیرد، اما کتابخانه‌های ملی در بدترین وجه ممکن بدون ضرر و زیان هستند، و در بهترین حالت آن پار و مساعد تمدن هستند: یک کتابخانه ملی خوب، یک منبع موجه و مشروع غرور ملی است» (۷:۸).

کتابخانه ملی در افریقای جنوبی

با مراجعه به متون و منابع درسی‌یابیم که درباره کتابخانه‌های ملی در کشورهای در حال توسعه، و نیز کشورهای فقیرتر در حال توسعه، مطالب چندانی وجود ندارد. بیشتر متون و منابع درباره کتابخانه‌های ملی کشورهای پیشرفته و یا کشورهای در حال توسعه متوسط رو به بالا عرضه می‌شود.

شرایط کنونی در کتابخانه‌های ملی افریقای جنوبی بنا به دلایل تاریخی افریقای جنوبی در حال حاضر دارای دو کتابخانه ملی است:

کتابخانه افریقای جنوبی که در ۱۸۱۸ در شهر کیپ تاون^۱ تأسیس شد، و کتابخانه ایالتی که در ۱۸۸۷ در شهر پرتوریا^۲ بنا نهاده شد. هردوی این کتابخانه‌ها مطابق قانون کتابخانه‌های ملی (ماده قانونی شماره ۵۶ مصوب ۱۹۸۵) جزو نهادهای قانونی کشور به حساب می‌آیند و توسط هیئتی منصوب از وزیر هنر و فرهنگ، علوم و فناوری، اداره می‌شوند. این دو کتابخانه‌ها از لحاظ نظری استقلال قابل توجهی دارند، اما از آنجا که بیشتر سرمایه و بودجه خود را از وزارت فرهنگ، هنر، علوم و فناوری^۳ دریافت می‌کنند، آزادی عمل آنها محدود است.

در سال‌های اخیر هر دو کتابخانه ملی با

1. Cape Town 2. Pretoria
3. DACST= Department of Arts, culture, Science and Technology

- روند رو به زوال خدمات کتابخانه‌ها و اطلاعات. در بسیاری از بخش‌ها و قسمت‌های افریقای جنوبی اینها خدمت‌گیرنده‌های اصلی کتابخانه ملی هستند (۱۰). همین پدیده می‌تواند هم فرصت و هم تهدیدی قلمداد شود. ظهور ائتلاف و مشارکت‌ها یکی از آنهاست. برای آنهایی که نمی‌خواهند یا قادر نیستند از فرصت‌های عرضه شده از سوی این مشارکت‌ها استفاده کنند، شکاف میان داشتن‌ها و ونداشتن‌های اطلاعات، عمیق‌تر خواهد شد. بیشتر اوقات، فرصت از دست رفته به یک تهدید تبدیل می‌شود. مخالفت و اعتراض به کتابخانه‌های ملی به عبارتی پاسخ دادن به تحولات بسیار سریعیست که در محیط آنها ایجاد می‌شود، به طریقی که کتابخانه‌ها آشکارا نسبت به آنچه در آنها اتفاق می‌افتد، مسئول خواهند بود بدون اینکه مسئولیت‌های بلندمدت خود را برایی حفظ میراث اسناد ملی از دست بدهند.

ایجاد کتابخانه ملی افریقای جنوبی

در ۱۹۹۶ وزیر هنر، فرهنگ، علوم و فناوری، یک گروه کاری در کتابخانه‌های ملی افریقای جنوبی منصوب کرد تا درباره آینده دو کتابخانه ملی افریقای جنوبی با وی مشورت کنند.

مهم‌ترین توصیه این گروه کاری آن بود که با ادغام دو کتابخانه ملی، کتابخانه ملی دو جانبه‌ای به نام "کتابخانه ملی افریقای جنوبی" تشکیل شود. پیشنهاد شد که این نهاد جدید فقط توسط یک هیئت کنترل شود و فقط توسط یک مدیر اجرایی اداره شود و کارکنان معدودی تحت‌نظر او کار نمایند. این کتابخانه ملی جدید در دو

- ایجاد کتابخانه ملی مجازی،

- ترانساس افریقای، آیا ترانساس به این سبک متضمن نقشی برای کتابخانه‌هاست؟

- ایجاد جَوّ سیاسی مساعد برای تغییر و تحول،
- اظهار علاقه‌مندی از سوی سازمان‌های کمک‌کننده خارجی و اجراکنندگان برنامه‌های کتابخانه‌ای در افریقای جنوبی،

- ایجاد قوانین جدید و اسپاری که و اسپاری قانونی را به همه رسانه‌ها بسط می‌دهد و شامل رسانه‌های دیداری - شنیداری، رادیویی و الکترونیکی می‌شود، و ایجاد زمینه برای تأسیس و اسپاری‌های انتشارات رسمی که از نظام فدرالی و اسپاری‌های اسناد الهام گرفته شده باشد،
- فناوری جدید اطلاعاتی^۱ که امکان ترکیب نگهداری اسناد و دسترسی به آنها را فراهم سازد،
- تجدید سازمان کتابخانه و بازاریابی اطلاعاتی.

از طرف دیگر، پدیده‌های گوناگونی وجود دارد که در حال حاضر تهدیدهای در حال شکل‌گیری برای کتابخانه‌های ملی به‌شمار می‌روند:

- شرایط سخت اقتصادی و ضعیف بودن پول رایج افریقای جنوبی،

- گرایش کلی به سمت قطع مخارج عمومی،

- رکود کتابخانه‌های متعارف،

- شکاف روبه رشد میان اطلاعات قوی و اطلاعات ضعیف،

- تصمیم‌گیری‌های دیر هنگام مقامات رسمی،

- از میان رفتن الگوی تصمیم‌گیری و تدوین

سیاست در ارتباط با کتابخانه‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی،

- افساف تصمیم‌گیرندگان به وسیله فناوری

اطلاعات، ناسازگار گرفتن محتوای اطلاعات، و

واسطه‌گری و انتقال اطلاعات به کاربرها،

می‌تواند وضعیت مطلوبی از کارکردهای یک کتابخانه ملی امروزی باشد. شایان ذکر است که به این لایحه قانونی دو کارکرد دیگر افزوده شده که در مجموع قوانین قبلی وجود نداشت:

۱- ارتقاء آگاهی و ترویج میراث ملی اسناد انتشار یافته، و

۲- ارتقاء آگاهی اطلاعاتی و توسعه سواد اطلاعاتی. این دو کارکرد که اخیراً مطرح شده‌اند برای ثبت جایگاه آینده کتابخانه ملی افریقای جنوبی بسیار ضروری و با اهمیت هستند.

این لایحه قانونی به مجلس ارائه شده است. در زمان تنظیم این لایحه به نظر می‌رسید که پیش از پایان سال ۱۹۹۸ این قانون به تصویب مجلس خواهد رسید و مؤسسه جدید در سال مالی ۲۰۰۰-۱۹۹۹، تأسیس و احتمالاً در جشن‌های ورود به هزاره جدید افتتاح خواهد شد.

دستورالعمل‌های راهبردی برای کتابخانه افریقای جنوبی

تشکیل کتابخانه ملی افریقای جنوبی از ادغام دو کتابخانه قبلی امکان تولدی تازه به کتابخانه ملی افریقای جنوبی را داده است. فرصت‌هایی را که در اختیار این سازمان جدید گذارده می‌شود باید غنیمت شمرد، اما اقدامات فرصت‌طلبانه سود و منفعت طولانی مدت به دنبال ندارد. کتابخانه ملی افریقای جنوبی باید نسبت به رسالت خویش ایمان داشته باشد و در چهارچوب رسالت خود باید دستورالعمل‌های راهبردی را مشخص نماید تا بتواند در محیط در حال تحول، نقش هدفمند خود را ایفا نماید. کتابخانه ملی افریقای جنوبی باید توسعه‌های کلیدی را در این محیط

مکان مشغول به کار شد، یکی در محوطه ساختمان کتابخانه ملی فعلی در شهر کیپ‌تاون و دیگری در شهر پروتاریا (۱۵).

هدف از ایجاد کتابخانه ملی جدید صرفاً سر و سامان دادن به مؤسسات کنونی نیست. بلکه هدف آن ایجاد دگرگونی است به گونه‌ای که مؤسسه جدید را با اهداف دموکراسی جدید همسو و همراه سازد. بهینه‌سازی کارکردهای دو کتابخانه موجود بخشی از این جریان خواهد بود تا از این طریق، دوباره کاری‌های غیرضروری حذف شود. هم چنین نوسازی و نوپردازی کارکردها در صورتی که منابع اجازه دهند، توسعه، بسط و برآوردن احتیاجات برآورده‌نشده کنونی است که به وسیله گروه کاری مشخص شده، دنبال خواهد شد. این گروه کاری زیرساخت فناوری اطلاعاتی مشترکی را تدوین نموده‌اند که عامل ضروری در ادغام موفقیت‌آمیز دو مؤسسه موجود کنونی است.

وزارت فرهنگ، هنر، علوم و فناوری قبلاً پیش‌نویس قانونی را برای ترتیب‌الردادن به ادغام پیشنهادی طرح کرده است. بند ۳ آخرین ویرایش لایحه قانونی کتابخانه ملی افریقای جنوبی (W106-98) کار مؤسسه جدید را بدین‌گونه بیان می‌کند:

«هدف کتابخانه ملی همکاری و مساعدت در توسعه اقتصادی - اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و علمی، و نوآوری به وسیله گردآوری، ثبت، حفاظت و در دسترس قرار دادن اسناد میراث ملی و همچنین ارتقاء سطح آگاهی، درک آن توسط ترویج دانش اطلاعاتی و تسهیلات لازم برای دسترسی به منابع اطلاعاتی جهان خواهد بود.»

کارکردهای کتابخانه ملی که در بند ۴ آمده است، در واقع اصلاح وضعیت کارکردها در قانون فعلی است و

دیگری بسط خواهد داد که همانا ارتقاء آگاهی اطلاعاتی و

سواد اطلاعاتی در میان انبوه مردم است.

کتابخانه ملی که این نقش دوگانه را ایفا می‌کند می‌تواند با ارائه خدمات، یک تأمین‌کننده محتوای اطلاعاتی باشد که قرار است از طریق خطوط و مجراهای مخابراتی ملی جاری گردد، توسعه جامعه اطلاعاتی را ارتقا دهد. مطالب اسناد رقمی شده که از طریق زیرساخت‌های مخابراتی منتشر می‌شود، به نوعی هم پیغام است (محتوای اطلاعاتی) و هم رسانه (وسیله ارتقاء آگاهی مردم از جامعه اطلاعاتی آینده). نظام اطلاعاتی و مخابراتی نیز هم رسانه است (به عنوان حامل مطالب میراث) و هم پیام (به این نحو که آگاهی اطلاعاتی ایجاد شده و مهارت‌های اطلاعاتی به اجبار جای‌گیر می‌شود).

با عنایت به آنچه در بالا گفته شد، پیشنهاد می‌شود دستورالعمل‌های راهبردی زیر برای کتابخانه ملی افریقای جنوبی مدنظر قرار گیرد:

۱. کتابخانه ملی افریقای جنوبی باید نسبت به ارتقاء ساختار ملی به وسیله فراهم آوردن زمینه‌های دستیابی به میراث ملی اسناد منتشر شده که نشانگر گوناگونی فرهنگی و زبانی مردم است، اقدام کند، در همین حال که برای بالابردن سطح درک مردم از میراث و ارزش‌های مشترک تلاش می‌کند. نهادهای اندکی وجود دارد که بالقوه توان بیشتری از کتابخانه ملی دارند تا آئینه تمام‌نمای ملت باشند و به آنها کمک کنند تا خود و جایگاهشان را در جهان بهتر بشناسند (از کجا آمده‌ایم، و به کجا می‌رویم).

۲. کتابخانه ملی افریقای جنوبی باید از اشتراک

مورد ملاحظه قرار دهد. برای مثال:

- ظهور مشارکت سوم،

- تغییر نقش شبکه‌های اطلاع‌رسانی کتابشناختی،

- انعکاس توسعه نظام‌های ملی به منظور مشارکت در منابع و کنترل کتابشناسی ملی،

- اخذ تعهد از شرکت مخابرات^۱ برای دسترسی

گسترده همه افراد به اینترنت،

- اخذ تعهد مبنی بر رقمی کردن گسترده، و عرضه

اسناد الکترونیکی،

- پیدایش کتابخانه‌های ملی مجازی (خواه به شکل فعلی یا شکل‌های دیگر).

علاوه بر آن، در انتخاب دستورالعمل‌های راهبردی،

کتابخانه‌های افریقای جنوبی باید ارتباط خویش را با

اهداف توسعه‌ی ملی و اولویت‌های بخش بودجه

وزارت فرهنگ، هنر، علوم و فناوری مشخص سازد.

اولویت‌های سه‌گانه ملی و سازمانی به قرار زیرند:

- ضرورت ایجاد ساختار ملی و نقش سازمان‌های

میراث ملی در آن،

- ضرورت آماده کردن مردم برای جامعه اطلاعاتی

آینده،

- ضرورت جبران نابرابری‌ها در دسترسی به منابع.

در این متن، دیدگاه‌های نلسون درباره نقش فرهنگی

کتابخانه ملی بسیار مطرح است.

این طور می‌توان برداشت نمود که در افریقای

جنوبی، کتابخانه ملی باید به‌طور خاص وسیله‌ای باشد

که برای ساختار ملی استفاده شود. باید سازمانی باشد

که برای ارتقاء درک سنت‌ها و فرهنگ‌های مختلف کشور و

همچنین یک ملت، برای تجربه‌های مشترک خود تلاش

نماید. با این وجود درباره افریقا نویسنده این مقاله دیدگاه

نلسون را در جستجوی ترکیب این نقش فرهنگی با نقش

1. Telkom's

مساعی در حفظ و دستیابی به اسناد و متون بهره گیرد. اموری که باید برای استفاده از پیشرفته‌ترین فناوری اطلاعات به کار گرفته شوند، عبارتند از:

۱) کتابخانه ملی افریقای جنوبی که مسئول اسناد میراث ملی است، باید پیشرفته‌ترین فناوری اطلاعات را برای حمایت و حفاظت از مجموعه‌هایش به کار گیرد. ۲) در همین زمینه، باید از پیشرفته‌ترین فناوری اطلاعات استفاده کند تا دسترسی به میراث ملی را فراهم کند، برای مثال با در دسترس قراردادن اسناد میراث ثبت شده در شبکه جهانی وب و روی لوح‌های فشرده.

۳) باید با فراهم آوردن یک پل ارتباطی میان گذشته و آینده به مردم افریقای جنوبی (ثبت گذشته‌ها) خدمت نماید. از فناوری اطلاعات پیشرفته بهره بگیرد و زمینه را برای دستیابی به میراث اسناد ثبت شده ملی فراهم کند (ثبت گذشته‌ها)، از هم اکنون به مثابه سازمانی کلیدی برای ارتقاء جامعه اطلاعاتی در قرن ۲۱ در افریقای جنوبی وارد عمل شود (نگاه به آینده). این امر همسو با دو کاربرد جدید قانونی آن خواهد بود که در بالا به آن اشاره شد. همچنانکه همسو با مسئولیت و تعهدات دوگانه وزارت هنر، فرهنگ، علوم و فناوری: میراث فرهنگی و هنری، و علوم فناوری (فناوری اطلاعات، جامعه اطلاعات، نوآوری).

۴) باید دسترسی سریع به منابع اطلاعاتی افریقای جنوبی را در تعادل با نظام منطقی‌های ملی فراهم آورد. این امر متضمن دستیابی مؤسسات و افراد کم اطلاع و نیز پراطلاع، در جنوب افریقا و دیگر کشورهای افریقای است. هم چنین مستلزم این است که کتابخانه ملی نقش خود را به‌عنوان دروازه‌ای ایفاء کند که از طریق آن به مراجعان کتابخانه‌ها در مناطق فاقد امکانات، خدمات ارائه نمایند و نهادها بتوانند به منابع غنی تر دسترسی

پیدا کنند (مثلاً نهادهای عالی). برای انجام این کار، این کتابخانه باید قابلیت کارآیی بین عملیاتی را میان نظام‌های فناوری اطلاعات و دیگر بازیگران بخش‌های کتابخانه برقرار سازد، و خدمات خود را توسعه دهد تا از این طریق به مراجعان که به آنان خدمات داده نشده یا ضعیف داده شده خدمت کند. همچنین پیشنهاد می‌شود که کتابخانه ملی افریقا مجدداً با کتابخانه‌های خارج از بخش آموزش عالی همسو شود، مراکزی چون کتابخانه ایالتی، دیگر کتابخانه‌های واسپاری قساتونی، واسپاری‌های انتشارات رسمی و کتابخانه‌های مدارس. این امر به معنای قطع روابط موجود با کتابخانه‌های ملی نیست، بلکه به بیان رساتر بهره جستن از این روابط به‌عنوان دروازه‌ای به سوی منابع کتابخانه دانشگاهی است.

به‌کارگیری دستورالعمل‌های راهبردی

روش‌های راهبردی بالا به لحاظ حوزه‌هایی چون کارکنان، مجموعه‌ها، فناوری اطلاعات و بهینه‌سازی فعالیت‌هایی که در دو بخش به اجرا درمی‌آیند برای کتابخانه ملی افریقای جنوبی پیامدهای وسیع و دامنه‌داری خواهد داشت. در بخشی از فرآیند ادغام، باید توجه بیشتری به برنامه‌ها و طرح‌هایی که به دستورالعمل‌های راهبردی نیاز دارند مبدول داریم. این امر می‌باید ضمن مشورت با مراجعان و دیگر گروه‌های ذی‌نفع انجام شود.

به‌هرحال، محیطی را در نظر بگیرید که در آن اطلاعات پیشرفته و زیرساخت‌های ارتباطی، تماس با شبکه بین‌المللی را به بیشتر مردم و دست کم همه مدارس و کتابخانه‌های ما گسترش دهد، محیطی که در آن قابلیت اجرایی در میان همه نهادهای اصلی و شبکه‌ها برقرار شده و عملاً یک کتابخانه ملی مجازی

می‌رساند. نیازهای مربوط به فرستادن الکترونیکی اسناد مستند ثبت شده، (برای مثال استفاده کنندگان از A&E)، ناشران خدمات الکترونیکی، خدمات دهی مبتنی بر شبکه جهانی وب، جزوات کتابخانه‌های مجازی و کتابخانه‌های رقمی جهانی، و مشارکت کتابخانه ملی افریقای جنوبی در چنین طرح‌هایی به‌طور ملی و بین‌المللی می‌باید در نظر گرفته شود. واضح است که، سرمایه‌گذاری مؤثر در فناوری اطلاعات پیشرفته برای ساختن کتابخانه ملی پویا مورد نیاز است.

نتیجه

ادغام سریع دو کتابخانه ملی افریقای جنوبی برای ایجاد کتابخانه ملی افریقای جنوبی نمی‌توانست در فرصتی ضروری‌تر از این زمان ایجاد شود. در فیلمنامه‌ای بدتر از این، اگر قرار بود، این کتابخانه فاقد منابع انسانی و فنی کافی باشد و نمی‌توانست نقش ملی خود را آنچنان‌که گفته شد ایفا نماید، به تدریج این نهاد به حاشیه می‌رفت. بنابراین بسیاری از کتابخانه‌ها در خدمت نهاد‌های کمتر مرفه خواهند بود و جوامع ضعیف‌تر خواهند شد. به‌مرحال، اگر فرصت برای نوسازی و دگرگونی غنیمت شمرده شود، در این صورت فیلمنامه‌ای بهتر نوشته می‌شود که در آن نهاد جدید قادر خواهد بود دستیابی معقولی به منابع افریقای جنوبی را در یک نظام متعادل ملی و منطقه‌ای، برقرار سازد و بنابراین ظرفیت همه ایفاگران نقش، چه بزرگ و چه کوچک را افزایش دهد. به عبارتی استعاره‌ای، چنین کتابخانه ملی‌ای مانند موتوری پویا و مؤلّد برای توسعه ملی در قرن بیست و یکم عمل خواهد کرد.

تشکیل گردد. بنابراین باید برای کتابخانه ملی افریقای جنوبی نقش‌های زیر را مورد توجه قرار دهیم:

- محتوا آور،
- ایجادکننده پایگاه داده‌های کتابشناختی،
- ایجادکننده ابزار دستیابی به شبکه بین‌المللی،
- تسهیل‌کننده عرضه اسناد،
- مرکزی برای ذخیره‌سازی و یا قابلیت دسترسی نوشته‌ها و کتاب‌های چاپی که به‌ندرت استفاده می‌شوند،
- آرشيو انتشارات الکترونیکی،
- هماهنگ‌کننده دستیابی به مجموعه‌های انتشار یافته ملی،

- وسیله کمکی برای استفاده از کتاب‌های مرجع ملی،
- ایفای نقش رهبری، آموزش، تحقیق و توسعه،
- فراهم کردن دسترسی خارجیان به کشورهای افریقای.

دستیابی به فناوری اطلاعات پیش‌نیاز است برای آنچه تاکنون گفته شده است. تأسیس یک کتابخانه ملی کاملاً یکپارچه و در عین حال دو قسمتی، بدون زیرساخت فناوری اطلاعاتی پیشرفته عملی نیست. کتابخانه ملی افریقای جنوبی برای توسعه نظام‌های اطلاعاتی و توان فناوری متناسب با نقش خود به‌عنوان یک کتابخانه ملی نوین، به یک راهکار جامع نیاز دارد. هدف این راهکار فقط ایجاد محیط کار مشترک و ارتقاء اتحاد این دو نهاد قدیمی نیست، بلکه هدف آن همچنین اطمینان از ارتباط با کتابخانه ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و محیط خدماتی اطلاعاتی است که این کار را با ارجاع خاص و ارتباط با شبکه‌های اطلاع‌رسانی و دیگر فراهم‌آوردگان خدمات، سایر کتابخانه‌ها، و اسپانسرهای انتشارات رسمی^۱، مشترکان کتابخانه دانشگاهی و عرضه‌کنندگان اسناد خارجی به انجام

1. OPDS= Official Publication Deposites

11. Nielsen, E.K. 1997. The cultural obligations of national libraries: a different view upon their future importance. *Newsletter of the IFLA Section on National Libraries*, December: 16 - 21.
12. Renoult, D. 1996. Digitisation and preservation in the French National Library. *European research libraries cooperation*. 6(4): 4 65 - 471.
13. Ruggas, B. 1990. Legal deposit and bibliographic control of new media in Europe. *LIBER bulletin*. (35):156 - 170. Reprinted in *National Libraries 3; a selection of articles on national libraries. 1986 - 1994*. In Line, M.B.& Line, J.eds London: Aslib, 1995: 85 - 95.
14. Wainwright, E.& Batonyi, V. 1996. National libraries. In *Libraries and information work worldwide 1995*. Maurice Line, M. gen. ed.; Mackenzie, G. & Feather, J.eds. London: Bowker- Saur: 15 - 75.
15. Working Group on the National Libraries (South Africa). 1997 *Report of the working Group on the National Libraries*. Pretoria: Department of Arts, Culture, Science and Technology.
1. De Beer, J. 1997. National libraries around the world 1995 - 1996: a review of the literature. *Alexandria*, 9(1): 3 - 44.
2. De Beer, J. 1998. National libraries around the world 1995 - 1996: a review of the literature. *Alexandria*, 10(1): 3 - 37.
3. De Beer, J.& Hendritz, F. 1993. National libraries around the world 1991 - 1992: a review of the literature. *Alexandria*, 5(1): 3 - 39.
4. De Beer, J.& Hendritz, F. 1994. National libraries around the world 1992 - 1993: a review of the literature. *Alexandria*, 6(1): 3 - 49.
5. De Beer, J.& Hendritz, F. 1995. National libraries around the world 1993 - 1994: a review of the literature. *Alexandria*, 7(1): 3 - 35.
6. De Beer, J.& Hendritz, F. 1996. National libraries around the world 1994 - 1995: a review of the literature. *Alexandria*, 8(1): 3 - 33.
7. Ede, S. 1996. Libraries and technology in the European Union: soldering the connections. *Information technology and Libraries*. 15(2): 117 - 122.
8. Line, M.B. 1998. What to national libraries do in the age of the Internet? *Ariadne*, (13):6 - 7.
9. Lor, P.J. 1997. *Guidelines for legislation for national library services*; prepared by Pater Johan Lor with the assistance of Elizabeth E.A. Sonnekus. Paris: General Information Programme and UNISIST, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (CIL-97/WS/7).
10. Lor, P.J. 1998. Memorandum on the state of libraries in South Africa, March 1998. Memorandum to the Parliamentary Portfolio Committee on Arts, Culture, Languages, Science and Technology, Presented on 24 March 1998. (Unpublished). *National [1995] Libraries 3; a selection of articles on national libraries, 1986 - 1994*. In Line, M.B. & Line, J. eds. London: Aslib.

تاریخ دریافت: ۸۲/۲/۲۳